

ДВПЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

КОСТЮЧОК ПЕТРО ЛЕОНТІЙОВИЧ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З КУРСУ «ЗАГАЛЬНА ЕТНОЛОГІЯ»
(анотація лекційного курсу, плани семінарських занять,
самостійна робота та програмові вимоги)

для підготовки студентів
спеціальності 014 “Середня освіта (історія)”
перший (бакалаврський) рівень

Івано-Франківськ
2016

Костючок П.Л. Навчально-методичні рекомендації з курсу «Загальна етнологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять, самостійна робота та програмові вимоги): для підготовки студентів 014 «Середня освіта (історія)» перший (бакалаврський) рівень. – Івано-Франківськ, 2016. – 52с.

Рецензенти: Капелюшний В. П., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка

Петрова Н. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та етнології України, заступник декана історичного факультету з виховної роботи Одеського національного університету ім. І. Мечнікова

Рекомендовано до друку кафедрою етнології і археології Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника протокол № 11 від «8» червня 2016 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника протокол №12 від 30 червня 2016 року

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета і завдання курсу	5
Структура залікових кредитів	10
Рекомендовані підручники і навчальні посібники	12
Словники і довідники	13
Додаткова література	13
Спеціалізована література	15
Інтернет-ресурси	17
Анотація лекційного курсу	18
Плани семінарських занять	23
Самостійна робота	36
Контроль знань	40
Програмові вимоги із «Загальної етнології» для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»	44
Розподіл балів, які отримують студенти	48
Принципи і критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів із навчальної дисципліни	49

ВСТУП

Курс загальної етнології є одним із обов'язкових і базових у сучасній вищій школі для підготовки бакалаврів із спеціальності «Сепедня освіта. Історія».

Етнологія вивчає закономірності виникнення, функціонування і взаємодії етнічних спільнот, а також концептуальні проблеми походження етносів, їх місце серед інших етносів, найважливіші історичні етапи формування етносів. Якщо етнографію, за прямим значенням слова, вважають за науку описову, яка методом безпосереднього спостереження вивчає побут, матеріальну й духовну культуру народів, то етнологія є наукою загальнотеоретичною, яка, використовуючи порівняльно-історичний, типологічний методи, намагається дослідити концептуально-теоретичні проблеми етнічних спільнот в цивілізаційному просторі та в часі.

Сучасний стан етнополітичної взаємодії людства, а власне її конфліктогенний чинник, актуалізує дослідження проблем, які пов'язані з етнічною площиною життєдіяльності людського суспільства.

З огляду на це, вивчення загальної етнології допомагає визначити засади і методи пізнання, форми впливу людини, суспільства, держави на етнічні процеси і явища; формувати етнічну свідомість і культуру поведінки для гармонійного засвоєння цінностей свого народу і загальнолюдських здобутків; забезпечує передачу етнокультурних традицій з покоління в покоління; запобігає поширенню етнічної упередженості й пересудів; сприяє зростанню рівня позитивності та сприйняття у процесі міжетнічного спілкування; синтезує результати інших гуманітарних і природничих наук для глибокого і всебічного пізнання етнічної сфери життєдіяльності людського суспільства.

Методичний посібник являє собою системний виклад основ етнологічної науки. Призначений для студентів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, учителів.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Мета дисципліни “Загальна етнологія” полягає в тому, щоб сформувати у студентів-істориків знання про форми впливу людини, суспільства, держави на етнічні процеси і явища; формувати етнічну свідомість і культуру поведінки для гармонійного засвоєння цінностей свого народу і загальнолюдських здобутків; забезпечувати передачу етнокультурних традицій з покоління в покоління; запобігати поширенню етнічної упередженості й пересудів; плекати культуру міжетнічного спілкування; синтезувати результати інших гуманітарних і природничих наук для глибокого і всебічного пізнання етнічної сфери життєдіяльності людського суспільства.

Завдання курсу полягає у вивченні студентами проблем, пов’язаних з історією світової етнологічної думки, новітніх інтерпретацій етнічного розвитку світу, етнічну картину людства та її багатоманітність, основи теоретичної етнології, особливості протікання етнічних процесів і конфліктів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати*:

- етапи становлення етнології як самостійної галузі знань;
- основи методології етнологічного дослідження;
- світові етнологічні школи, їх теорії та ідеї;
- класифікацію етносів, критерії, види та їх характеристику;
- сучасний стан розробки теорії етносу, нації, етнічності;
- основні характеристики та компоненти психології етносу;
- сутність процесів етнічного розмежування та згуртування;
- основні риси сучасних етнічних процесів в світі;
- сутність і типологію етнічних конфліктів;
- проблему співвідношення етнічного і культурного, етнічного і релігійного;
- значення звичаїв і ритуалів в житті того чи іншого представника етносу;
- принципи та методи представлення складної історичної інформації у логічно послідовній формі (характеристиці).

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *вміти*:

- застосовувати методи історичного аналізу та синтезу історичних фактів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в історичному процесі;
- застосувати на практиці етнологічні методи;
- аналізувати різні фактори життєдіяльності етнічних спільнот;
- співставляти різні інтерпретації основних понять у викладі наукових шкіл;
- робити висновки на основі аналізу статичних і динамічних характеристик психології етносу;
- робити узагальнення та висновки на основі аналізу етнічного розвитку світу.

У результаті вивчення курсу студент має набути таких **компетенцій**:

Інтегральна компетентність (C1): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що потребують інтеграції знань і прийняття рішень у практиці викладання історії в навчальних закладах середньої освіти та у процесі навчання за спеціальністю, що передбачає застосування теорії та методів етнології і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Комунікативна (C2) – здатність письмово й усно спілкуватися (комунікувати) українською – державною мовою; здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні і на практиці.

Лінгвістична (C3) – здатність отримувати і передавати професійну інформацію іноземною мовою; уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

Компетентності в природничих науках і технологіях (C5) – це наукове розуміння природи і сучасних технологій, а

також здатність застосовувати його в практичній діяльності; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Контрольна (С7) – здатність вчитися самостійно й автономно, розробляти власну траєкторію саморозвитку упродовж навчання в університеті та усього життя, оцінювати прогрес і результати навчання.

Проектувальна (С8) – здатність генерувати нові ідеї, вміння диференціювати традиційні та інноваційні способи вирішення завдань та знаходити межі їхнього застосування у навчальному процесі.

Управлінська (С9) – здатність забезпечувати особисту та групову відповідальність за дотримання виконавської дисципліни, вміння визначати і наполегливо реалізовувати поставлені завдання і взяті обов'язки.

Фахові (предметні) компетентності:

С10. Наявність системи знань із предметної області майбутньої професії, необхідних для роботи в навчальних закладах середньої освіти.

С11. Здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчене, формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях (базові уявлення про багатоманіття етнічного розвитку світу; базові основи етнічних/етнополітичних класифікацій).

С12. Здатність до міждисциплінарної взаємодії й уміння працювати з матеріалом суміжних освітньо-наукових сфер (філософія, політологія, філологія, культурологія, соціологія тощо) під час вирішення навчальних і наукових завдань, мати синтетичне мислення.

С13. Здатність застосовувати знання, уміння і навички із дисциплін фундаментальної та професійної підготовки в практичній діяльності – у викладанні історії і суспільствознавчих предметів, організації навчально-виховного процесу, розробці навчально-методичного забезпечення дисципліни, при аналізі поточних суспільних процесів в Україні і світі, при веденні дискусії (здатність та сприйняття концепцій етногенезу та націєтворення; здатність

до виокремлення та синтезу базових етнічних категорій та дефініцій; здатність до аналізу етнополітичної ситуації та конфліктів у світі; адаптованість стратегії етнозахисного націоналізму).

C15. Здатність володіти сучасним методичним інструментарієм із предметної області майбутньої професії (навички визначення кризових етнополітичних факторів; дослідницькі навички; знання джерел; знання суспільно-політичних, економічних та культурних особливостей етноісторичного розвитку світу; знання специфіки теорії етнічності; відповідної етнологічної термінології; розуміння причинно-наслідкових зв'язків етнічного багатоманіття світу).

C16. Здатність користуватися вербальними і невербальними засобами передачі історичної інформації.

C17. Наявність системи знань основних теорій та концепцій сучасної історіографії, джерелознавства, здійснення джерелознавчого та історіографічного аналізу зібраної інформації; вміння їх критично аналізувати, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості (вміння аналізувати етнічні процеси, події, факти; здатність брати участь у дискусіях на суспільно-політичні теми, користуватися понятійно-категорійним апаратом етнологічної науки, джерелами та довідниковими матеріалами; здатність виявляти актуальні проблеми етнічного розвитку світу; здатність виокремлювати спільне і відмінне в процесах етногенезу та державотворення; здатність аналізувати й обґрунтовувати етнічні конфлікти).

C21. Здатність до усвідомлення суспільного статусу і призначення професійної діяльності вчителя історії і суспільствознавчих предметів, важливості збагачення професійних якостей відповідно до нових суспільно-політичних реалій; усвідомлення необхідності подальшого навчання, вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду.

C24. Здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, національну гідність та історичну національну пам'ять, провадити громадянсько-патріотичне виховання серед молоді.

Результати навчання:

- здатність володіти знаннями із етнології для майбутньої професії, необхідними для роботи в навчальних закладах середньої освіти. Знати і розуміти основні концепції, теорії, та етапи розвитку етнологічної науки, її теоретичні основи, орієнтуватися на її сучасні досягнення;
- здатність знати термінологію та наукову періодизацію дисципліни;
- здатність використовувати іноземну мову на рівні необхідному для професійної діяльності;
- здатність розуміти значення культури як форми людського існування, поважати різноманіття і мультикультурність світу і керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва; а також проводити діяльність спрямовану на збереження і використання історико-культурної спадщини в навчальних, наукових і просвітницьких цілях;
- здатність вести пошукову роботу, а також здійснювати наукові і науково-педагогічні дослідження в галузі етнології; застосовувати міждисциплінарний підхід;
- здатність вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції, усвідомлювати призначення.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ

Назви тем	Кількість годин денна форма			
	Всь ого	у тому числі		
		лекц ії	практич ні заняття	самостій на робота
Тема 1. Становлення етнології як самостійної галузі знань	2	2		4
Тема 2. Методи і методологія етнології	4			4
Тема 3. Історія світової етнологічної думки	6		2	4
Тема 4. Новітні теоретичні розробки сучасної етнології	4			4
Тема 5. Етнічна картина світу	12	4	4	4
Тема 6. Етнос. Нація. Етнічність	6	2		4
Тема 7. Теорія етносу	6		2	4
Тема 8. Теорія нації	6		2	4
Тема 9. Процеси етнічного розмежування та етнічного згуртування	6	2		4
Тема 10. Етнічні контакти	4			4
Тема 11. Сучасні етнічні процеси	4			4
Тема 12. Етнопсихологія	6	2	2	2
Тема 13. Етнічні конфлікти	6		2	4
Тема 14. Етнополітичні конфлікти	4			4
Тема 15. Етнічна культура	6		4	2
Тема 16. Етнос і релігія	4			4
Усього годин	90	12	18	60

Назви тем	Кількість годин заочна форма			
	усього го	у тому числі		
		лекції	практичні заняття	самостійна робота
Тема 1. Становлення етнології як самостійної галузі знань	6	2		4
Тема 2. Методи і методологія етнології	4			4
Тема 3. Історія світової етнологічної думки	6		2	4
Тема 4. Новітні теоретичні розробки сучасної етнології	4			4
Тема 5. Етнічна картина світу	10	2		8
Тема 6. Етнос. Нація. Етнічність	6	2		4
Тема 7. Теорія етносу	6			6
Тема 8. Теорія нації	8		2	4
Тема 9. Процеси етнічного розмежування та етнічного згуртування	6	2		4
Тема 10. Етнічні контакти	4			4
Тема 11. Сучасні етнічні процеси	4			4
Тема 12. Етнопсихологія	6	2		4
Тема 13. Етнічні конфлікти	4			4
Тема 14. Етнополітичні конфлікти	6			6
Тема 15. Етнічна культура	6			6
Тема 16. Етнос і релігія	4			4
Усього годин	90	10	4	76

РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ І НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ

- Алексеев В.П. Историческая антропология. – Москва, 1979.
- Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. – М., 1973.
- Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии. – М., 1981.
- Етнографія України: навчальний посібник / За ред. С.А.Макарчука. – Львів, 1994
- Историческая этнография: памяти Р.Ф. Итса / Под ред. А.В. Гадло.– СПб., 1993.
- Историческая этнография / Отв. ред. Р.Ф. Итс. – Л.: изд-во Ленинградского университета, 1985.
- Итс Р.Ф. Введение в этнографию. – Л., 1974
- Константинова С.С. Этнология: конспект лекций. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2005
- Лурье С.В. Историческая этнология. – М.: Аспект Пресс, 1997.
- Миськова Е.В., Мехедова Н.А., Пименова В.В. Этнология. Учебное пособие. – М.: Культура, 2005.
- Нельга О. Этнология: Курс лекцій. – К.: Тандем, 1995.
- Основы этнографии / Под ред. С.А. Токарева. – Москва, 1968.
- Савчук Б., Кафарський В. Вступ до етнології. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003.
- Садохин А.П. Этнология: Учебник. – М.: Гардарики, 1998.
- Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология: Учебник для студентов высших учебных заведений. – М.: Академия; Высшая школа, 2000.
- Сегеда С. Антропология. – К., 2001.
- Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, 2000.
- Тавадов Г. Этнология. Учебник для вузов. – М.: Проект, 2002.

- Тиводар М.П. Етнологія: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.
- Хоптяр Ю.А. Етнологія. Навчальний посібник. – К., 2008
- Чеснов Я.В. Лекции по исторической этнологии. – М.: Гардарики, 1998.
- Юрій М.Ф. Етнологія. Навчальний посібник. – К., 2006

СЛОВНИКИ І ДОВІДНИКИ

- Абетка етнополітолога / Ю.Римаренко та ін. – К., 1996
- Этнография и смежные дисциплины. Этнографические дисциплины. Школы и направления. Методы. – М., 1988 (Свод этнографических понятий и терминов). – Вып.3.
- Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії.–К., 1993.
- Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.Литвин, В.Гусев, А.Слюсаренко та ін. – К.: Вища школа, 2002.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

- Авксентьев В. Этнические конфликты, история и типология // Социс. – 1996. – №12.
- Адрианов Б., Исмагилова Р. Этнос и этническиепроцессы в Африке: (К проблеме типологии) // Советская этнография. – 1979. – №5. – С.22-34.
- Арутюнов С. Билингвизм и бикультуризм // Советская этнография. – 1978. – №2. – С.3-14.
- Атлас языков мира. Происхождение и развитие языков во всем мире. – Лондон: Лик-пресс, 1996.
- Бромлей Ю. Етнос и етнічні процессы // Наука и человечество. – 1976. – С.30-44.
- Вундт В. Проблемы психологии народов. – СПб., 2001.
- Гачев Г. Национальные образы мира. – М.: Академия, 1998.

Гобсбаум Е. Винайдення традиції. – К.: Ніка-Центр, 2005.

Гуревич А. Изучение ментальностей: социальная история и поиски исторического синтеза // Советская этнография. – 1988. – №6. – С.16-25.

Дейкер Х., Фрейда Н. Национальный характер и национальные стереотипы // Советская зарубежная этнопсихология. – М., 1979.

Дробижева Л. Национальное самосознание: база формирования и социально-культурные стимулы развития // Советская этнография. – 1985. – №5. – С.3-16.

Кон И. К проблеме национального характера // История и психология. – М., 1971.

Кукушкин В. К вопросу о структуре национальной психологии // Социальная психология и философия. – Л., 1973. – Вып.2. – С.164-173.

Марков Г. Этнос, этнические процессы и проблема образа жизни // Расы и народы. – 1977. – Вып.7. – С.9-28.

Маруховська О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво // Віче. – 1998. – №1.

Мухина В. Этнопсихология: настоящее и будущее // Психологический журнал. – 1994. – №3. – С.42-49.

Современные этнонациональные процессы в странах Западной Европы. Сборник статей. – М.: Наука, 1981.

Станюкович Т., Чистов К. Этнография и актуальные проблемы развития этнографических музеев // Советская этнография. – 1981. – №1. – С.24-37.

Стефаненко Т. Методы исследования этнических стереотипов // Стефаненко Т., Шлягина Е., Еникополов С. Методы этнопсихологического исследования. – М., 1993.

Стефаненко Т. Этнопсихология. – М., 1999.

Токарев С. Истоки этнографической науки: (До середины XIX в.). – М.: Наука, 1978.

Токарев С. История зарубежной этнографии. – М.: Высшая школа, 1978.

Чистов К. Этническая общность, этническое сознание и некоторые проблемы духовной культуры // Советская этнография. – 1972. – №3. – С.73-85.

Этнология в США и Канаде. – М., 1989.

СПЕЦИАЛИЗОВАНА ЛИТЕРАТУРА

Глобализация – этнизация. Этнокультурные и этноязыковые процессы. – М., 2006. – Кн.1-2.

Духовная культура и этническое самосознание наций. – М., 1990. – Вып.1.

Этническая социализация подростка. – М. – Воронеж, 2000.

Этнография за рубежом. Историографические очерки. – М., 1979.

Этнография в странах социализма. Очерки развития науки. – М., 1975.

Этнографические аспекты изучения современности. – Л., 1980.

Этнографические исследования развития культуры. – М., 1985.

Исследования по общей этнографии. – М., 1979.

Козлов В.И. Динамика численности народов. – М., 1969.

Кушнер П.И. Этнические территории и этнические границы. – М., 1951.

Культура и быт народов Америки. – Л., 1967.

Культура народов Америки. – Л., 1985.

Культура народов зарубежной Азии. – Л., 1973.

Культура народов зарубежной Азии и Океании. – Л., 1969.

Лобджанидзе А., Горохов С., Заяц Д. Этногеография и география религий. – М., 2005.

Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. – М., 1994.

Леви-Строс К. Структурная антропология. – М., 1983

Мельникова Е. Культура и традиции народов мира. Этнопсихологический аспект. – М., 2006.

Мид М. Культура и мир детства. – М., 1988.

Національні меншини країн Європейського Союзу в контексті інтеграційних процесів. – Львів, 2002.

Очерки общей этнографии. Общие сведения. Австралия и Океания. Америка. Африка. – М., 1957.

Очерки общей этнографии. Зарубежная Азия. – М., 1959.

Очерки общей этнографии. Европейская часть СССР. – М., 1968.

Очерки общей этнографии. Зарубежная Европа. – М., 1966.

Попов А.И. Названия народов СССР. – Л., 1973.

Проблемы этнографии и этнической истории народов Азии. – М., 1968.

Проблемы антропологии и исторической этнографии народов Азии. – М., 1968.

Пучков П.И. Население Океании. Этнографический обзор. – М., 1967.

Пути развития зарубежной этнологии. Сборник статей. – М., 1983.

Народы мира. Этнографические очерки. Народы Юго-Восточной Азии. – М., 1966.

Народы мира. Народы Зарубежной Европы. – М., 1964.

Народы мира. Народы Австралии и Океании. – М., 1956

Народы мира. Народы Америки. – М., 1959

Народы мира. Народы Африки. – М., 1954

Народы мира. Народы Восточной Азии. – М., 1965

Народы мира. Историко-этнографический справочник. – М., 1988

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

- Інститут народознавства НАН України – **www.ethno.iatp.org.ua**
- Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України – **www.etno.kyiv.uar.net**
- Український історичний журнал– **www.history.org.ua**
- Журнал "Народна творчість та етнографія"– **etno.kyiv.uar.net/vyd/nartv/2003/journ2003.html**
- Журнал «Этнографическое обозрение» – **journal.iea.ras.ru**
- Інститут етнології і антропології РАН – **old.iea.ras.ru**
- Журнал "Мир России: социология, этнология, культурология" – **www.ecsocman.edu.ru**
- Этно-журнал– Ежемесячный электронный журнал, посвященный современному положению в этнологии и антропологии – **www.ethnonet.ru**
- Institute for Ethnology and Folklore Research – **www.ief.hr**
- An International Journal of Cultural and Social Anthropology – **www.pitt.edu/~ethnolog/**
- Ethnology (journal title) – **www.scholarly-societies.org/history/Ethnology.html**
- Slovenský Národopis (Slovak Ethnology)– **www.sav.sk**
- Etnologické rozpravy – **www.etnologickerozpravy.sav.sk**
- Český lid - **www.eu.cas.cz/index.php?c=259&k=46**
- Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego – **www.etnologia.uw.edu.pl**
- Cyfrowa etnografia – **www.cyfrowaetnografia.pl**

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Модуль 1.

ЕТНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДСТВА.

Тема 1. ЕТНОЛОГІЯ ЯК САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ ЗНАТЬ.

Особливості становлення етнології як самостійної дисципліни. Зародження етнографічних знань та їх значення в контексті формування етнологічних ідей.

Етапи становлення етнологічної науки. Інституалізація етнології в другій половині XIX – початку XX ст.: заснування етнологічних товариств, музеїв, видань, наукових шкіл, кафедр, асоціацій.

Предмет та об'єкт курсу. Завдання етнології. Зв'язок етнології з іншими науками: історія, археологія, антропологія, лінгвістика, фольклористика, теологія, географія, культурологія, політологія, соціологія, психологія, демографія.

Інтерпретація етнології в сучасній науці: етнографія, народознавство, культурна антропологія, соціальна антропологія, фолькеркунде, фолькскунде.

Основні функції етнології та їх характеристика.

Тема 2. НОВІТНІ ТЕОРЕТИЧНІ РОЗРОБКИ В СУЧАСНІЙ ЕТНОЛОГІЇ.

Сутність культурного релятивізму. Неоеволюціонізм. Теоретичний доробок М.Херсковіца. Розробка теорії аккультурації.

Теорії етнокультурної взаємодії. Розробка теорії етнічності. Концепція і модель придбання і втрати етнічного коріння Г.Абрамсона. Традиціоналісти, пришельці-неофіти, євнухи, вигнанці.

Теорія циклічності расових відносин Р. Парка. Теорія плавильного котла. Теорія центральної зони культури Е.Шилза та С. Лурье. Теорія аккультурації Редфілда та Ліптона. Теорія мобілізації К.Дойча, Г.Алмонда, С.Верби,

Л.Пая, В.Шрамма. Концепція внутрішнього колоніалізму у викладі Ф.Броделя, В.Кірана, П.Казанови, Р.Ставенгагена, Дж.Блекуелла, Р.Блауннера. Теорія асиміляції Л. Вірта. Концепція культурного шоку.

Концепції етнічної інтеграції та дезінтеграції. Розробка проблеми ідентичності (етнічна, національна, символічна). Комунікативна (К.Дойч) та уніфікаційна (У.Етціоні) концепція інтеграції

Основні тенденції сучасного розвитку етнологічних ідей в США, Великобританії, Франції та Німеччині. Основні теоретичні підходи і модерне трактування протікання етнічних процесів у світі.

Тема 3. ЕТНІЧНА КАРТИНА СВІТУ.

Загальна характеристика етнічної мозаїчності світу. Критерії етнічної класифікації: антропологічні ознаки; спільне проживання на одній або кількох територіях; тип етнічної спільності; загальні особливостей побуту і культури; спільна історична доля; мовна спорідненість.

Типи класифікації етносів. Господарсько-культурна класифікація. Основні господарсько-культурні комплекси. Історико-етнографічна класифікація: східноєвропейська, кавказька, західноєвропейська, середньоазіатська, сибірська, передньоазіатська, південноазіатська, центральноазіатська, східноазіатська, південно-східна азіатська, північно-американська, латиноамериканська, північно-африканська, африканська тропічна, австралійська, океанічна провінції.

Антропологічна класифікація. Зовнішні (видимі) і внутрішні (невидимі) критерії антропологічних розбіжностей. Характеристика представників європеїдної, монголоїдної, австралоїдної, негроїдної, перехідних і контактних рас.

Лінгвістична класифікація. Сутність класифікації Сепіра. Мовні сім'ї, мовні групи. Ізольовані мовні сім'ї. Етнолінгвістична структура населення планети.

Географічна класифікація: основні підходи та характеристики.

Конфесійна класифікація. Світові і локальні релігії.
Етноконфесійна структура населення землі.

Модуль 2. **ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ** **ЕТНОЛОГІЇ**

Тема 4. ЕТНОС. НАЦІЯ. ЕТНІЧНІСТЬ.

Проблема інтерпретацій основних категорій етнології. Категоріальний апарат сучасної етнологічної науки: етнофор, етнос, нація, етнічна група, національна меншина, етнографічна група. Теоретичні підходи і характеристики.

Етнос та його основні визначальні ознаки. Структура етносу: горизонтальний і вертикальний різновиди. Примордіалізм, інструменталізм, конструктивізм. Теорії етносу С.Широкогорова, Л.Гумільова, Ю.Бромля, М.Чебоксарова.

Нація. Основні підходи щодо розуміння поняття «нація»: соціологічний, функціоналістський, етніцистський, модерністський Теорії і типології нації. Політична, психологічна, історико-економічна, культурологічна, етнічна теорії нації. Два основні підходи щодо класифікацій націй: догматичний (формаційно-класовий) та критичний (цивілізаційно-гуманістичний). Основні критерії класифікацій націй: засадничі, часові, територіальні. Сучасна типологія націй за Я.Крейчі та В.Велімські.

Етнічність. Теорія етнічності. Елементи і зміст теорії етнічності. Етнічність у викладі марксистської, примордіалістської, інвентціоністської, сервайвелістської, еволюціоністської, асиміляціоністської, інтеграціоністської шкіл.

Тема 5. ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ.

Теоретичні підходи щодо процесів етнічного розмежування (дезінтеграції) та згуртування (інтеграції), їх основні риси й особливості протікання.

Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність. Типи етнороз'єднавчих процесів (етнічна парціація, етнічна сепарація, етнічна дисперсизація) та їх характеристика. Значення і роль етнороз'єднавчих процесів у сучасному світі.

Теорії, основні типи і форми етнооб'єднавчих процесів. Циклічність етнооб'єднавчих процесів. Марксистсько-ленінська теорія злиття націй. Типи етнооб'єднавчих процесів (етнічна консолідація (внутрішньоетнічна, міжетнічна), етнічна асиміляція (культурна, структурна, мовна), деетнізація, етнічна інтеграція та їх характеристика. Особливості природної, насильницької, примусово-добровільної асиміляції. Аккультурації. Культурна інтеграція. Значення і роль етнооб'єднавчих процесів у сучасному світі.

Тема 6. ЕТНОПСИХОЛОГІЯ.

Етнопсихологія як етнологічна дисципліна. Основні підходи до визначення предметного поля етнопсихології. Характеристика і сутність базових понять етнопсихології: соціалізація, етнізація, інкультурація, культурна трансмісія. Соціалізація і соціалізатори та їх вплив на формування і збереження етнічного досвіду.

Статичні та динамічні компоненти психології етносу. Сутність та характеристика базових понять сучасної етнопсихології: психічний склад етносу, архетипи, ментальність, етнічний темперамент та етнічний характер, етнічна свідомість та самосвідомість, етнічні установки та стереотипи, етноцентризм.

Особливості етнопсихологічного спілкування. Передача етнокультурної інформації у різних етнічних спільнотах. Види спілкування і передача етнокультурної інформації: вербальний і невербальний шляхи. Особливості зон міжетнічного спілкування.

Етнічна і національна ідентичність. Основні підходи та інтерпретації у викладі Е.Сміта, Е.Гобсбаума, Б.Андерсона, Л.Нагornoї. Характеристика та аналіз культурних та

політичних маркерів етнічної/національної ідентичності. Особливості самоідентифікації. Криза ідентичності.

Тема 7. ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ.

Етнополітичне розмаїття світу. Характеристика етнооднорідних, біетнічних та поліетнічних країн. Сутність етнополітичного конфлікту. Причини етнополітичних конфліктів (головні, другорядні), їх основні передумови, тенденції, особливості та закономірності.

Суб'єкти та об'єкти етнополітичного конфлікту. Основні підходи щодо вивчення етнополітичного конфлікту: неомарксистський, модернізаційний, культурно-плюралістичний, раціоналістичний. Сутність соціологічного і політологічного підходів до аналізу причин, сутності й еволюції етнополітичних конфліктів

Динаміка і типологія етнополітичних конфліктів, їх стадії і фази. Насильницький і ненасильницький види етнополітичного конфлікту. Етнотериторіальні, етноекonomічні, етноісторичні, етнокультурні, етнoюрoдичні, етнопсихологічні, етноідеологічні сфери проявів конфліктів. Політизація етнічності.

Форми і способи регулювання етнополітичних конфліктів, їх різноманітність, багатоаспектність, стадії вирішення.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ЕТНОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ (2 ГОДИНИ)

1. Зародження етнологічних ідей в античності, середньовіччі та епосі Просвітництва.
2. Еволюціонізм.
3. Дифузійонізм.
4. Соціологізм.
5. Функціоналізм.
6. Американська школа історичної етнології.
7. Структуралізм.
8. Етнопсихологічна школа.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Народ, маса, патрілокальність, матрілокальність, антропогеографія, морфологія культури, індивідуальна та колективна свідомість, дологічне та логічне мислення, культура, теорія потреб, релятивізм, етос, соціальна структура, структурний час, структурний простір, базова особиста структура, культурна конфігурація.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Аверкиєва Ю. Буржуазная этнография США и неокOLONиализм // Новая и новейшая история. – 1972. – №5. – С.66-73.

Актуальные проблемы этнографии и современная зарубежная наука. – Л., 1979.

Англо-американская этнография на службе империализма. – М., 1951.

Бромлей Ю. Современные проблемы этнографии. – М., 1981.

Варій М. Соціальна психіка нації. – Львів, 2002.

Гобсбаум Е. Винайдення традиції. – К., 2005.

Даймонд С. Неподлинная антропология: миф структурализма // Этнографическое обозрение. – 2008. – №6. – С.28-55.

Елфимов А. Г.Е.Марков. Немецкая этнология // Восток. – 2006. – №1. – С.183-186.

Этническая психология. Хрестоматия. – СПб.: Речь, 2003.

Этнические стереотипы поведения.–Л., 1985.

Этнография и смежные дисциплины. Этнографические дисциплины. Школы и направления. Методы. – М., 1988 (Свод этнографических понятий и терминов). – Вып.3.

Этнологическая наука за рубежом: проблемы, поиски, решения. – М., 1991.

Кабицкий М. Этнология Португалии: вчера и сегодня // Латинская Америка. – 2001. – №3. – С.94-103.

Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.

Катаока Х. Сучасний стан вивчення фольклору та етнології в Японії // Народна творчість і етнографія. – 2007. – №2. – С.70-74.

Келембетова В. Про деякі напрямки в сучасній буржуазній етнографії // Народна творчість і етнографія. – 1973. – №6. – С.31-40.

Козак С. Від гердеризму до сучасної національної свідомості // Народна творчість і етнографія. – 2007. – №1. – С.110-114.

Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітичний аналіз. – К.: Вища школа, 1998.

Курас І. Ф. Етнополітика: історія та сучасність. – К., 1999.

Марков Г. Немецкое народоведение от начала XX в. до 1933 г. // Этнографическое обозрение. – 1992. – №4. – С.66-76.

Современная американская этнография: теоретические направления и тенденции. – М., 1963.

Таболина Т. Этническая проблематика в современной американской науке. Критический обзор основных этносоциальных концепций. – М.: Наука, 1985.

Семинарське заняття №2

ЕТНІЧНА КАРТИНА СВІТУ (4 ГОДИНИ)

1. Господарсько-культурна класифікація.
2. Лінгвістична класифікація.
3. Конфесійна класифікація.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Господарсько-культурний тип, мова, релігія.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. – М., 1973.

Бромлей Ю. Основные виды историко-культурных общностей и тенденции их динамики // Советская этнография. – 1981. – №1. – С.10-23.

Грацианская Н., Токарев С. Этнографическое районирование Европы: К истории изучения // Советская этнография. – 1984. – №4. – С.103-110.

Губогло М. Современные этноязыковые процессы (опыт, уроки и задачи этносоциологического изучения) // Расы и народы. – 1979. – Вып.9. – С.9-31.

Денисова Р. Популяционно-антропологический аспект этногенеза // Советская этнография. – 1987. - №6. –С.37-47.

Итс Р.Ф. Века и поколения. – Л., 1986.

Кобищанов Ю. Этнос, религия и язык в Африке // Азия и Африка сегодня. – 1983. – №2. – С.22-24.

Лобджанидзе А. Расовый, национально-языковой состав населения мира // Лобджанидзе А., Горохов С., Заяц Д. Этногеография и география религий. – М., 2005. – С.55-80.

Никольский Л. Религия и язык в странах зарубежного Востока: (Этнографический аспект) // Народы Азии и Африки. – 1984. – №3. – С.35-44.

Нитобург Э. Карибский архипелаг: этнорасовая ситуация // Расы и народы. – 1982. – Вып.12. – С.155-180.

Страны и народы. Земля и человечество. – М., 1978. –
Т.1.

Семінарське заняття №3

ТЕОРІЯ ЕТНОСУ (2 ГОДИНИ)

1. Етнос. Інтерпретація поняття.
2. Структура етносу.
3. Теорія етносу у викладі примордіалістів, конструктивістів, інструменталістів.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Етнос, етнікос, етнічна група, етнографічна група, етнофор, субетнос, суперетнос, маргінали, мікрорівень, метарівень, макрорівень, пасіонарії, етногенез, генератори і реципієнти, примордіалізм, конструктивізм, інструменталізм, переніалізм.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Белков П. Этнос: опыт реконструкции проблемы (Теория этноса) // Вестник С.-Петербургского университета. – 1995. – Вып.4. – С.21-27.

Етнічні та етнографічні групи, національний менталітет та самоідентифікація // Народна творчість і етнографія. – 2006. – №4. – С.55-73.

Этнография и смежные дисциплины. Этнографические дисциплины. Школы и направления. Методы. – М., 1988 (Свод этнографических понятий и терминов). – Вып.3.

Илларионова Т.С. Этническая группа: генезис и проблемы самоидентификации (теория диаспор). – М.: Нойес Лебен, 1994.

Козлов В. Проблема этнического самосознание и ее место в теории этноса // Советская этнография. – 1974. – №2. – С.79-92.

Козлов В. Этнос и территория // Советская этнография. – 1971. – №6. – С.89-100.

Лісовий В. Етнос і нація // Народна творчість і етнографія. – 1991. – №1. – С.18-32.

Лобджанидзе А. Концепции этноса // Лобджанидзе А., Горохов С., Заяц Д. Этногеография и география религий. – М., 2005. – С.21-34.

Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К.: 1998.

Пименов В. Системный подход к этносу: (к постановке проблемы) // Расы и народы. – 1986. – Вып.16. – С.12-30.

Поплинский Ю. К истории возникновения термина «этнос» // Советская этнография. – 1973. – №1. – С.128-134.

Шкляр Л. Этнос. Культура. Личность. – К., 1992.

Семінарське заняття №4

ТЕОРІЯ НАЦІЇ. (2 ГОДИНИ)

1. Інтерпретація поняття.
2. Розробка теорії нації Е.Ренаном і М.Вебером.
3. Марксистська теорія нації
4. Сучасні наукові версії теорії нації.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Нація, національна меншина, націоналізм, шовінізм, патріотизм, злиття націй, інтернаціоналізм, історичні і неісторичні нації, капіталістичні і соціологічні нації, розбудовані і недобудовані нації, повномасштабні, політичні і етнічні нації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Андерсон Б. Уявлені спільноти. – К., 2004
- Богина Ш. Начало американской нации (этнокультурные аспекты) // Советская этнография. – 1980. – №1. – С.56-65.
- Варій М. Й. Соціальна психіка нації. – Львів, 2002.
- Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999. – С.21–120.
- Концепции зарубежной этнологии. – М., 1976.
- Націоналізм. Антологія. – К., 2005
- Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К.: Український Центр Духовної Культури, 1998.
- Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996.
- Семенов Ю. О племенах, народности и нации // Советская этнография. – 1986. – №3. – С.73-75.
- Сміт А. Національна ідентичність. – К.: Основи, 1994.

Семинарське заняття №5

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ (2 ГОДИНИ)

1. Етнопсихологічна характеристика народів світу: основні параметри та загальні тенденції.
2. Особливості етнопсихології народів Європи.
3. Особливості етнопсихології народів Америки.
4. Особливості етнопсихології народів Африки.
5. Особливості етнопсихології народів Азії.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Соціалізація, етнізація, інкультурація, соціалізатори, культурна трансмісія, психічний склад етносу, архетипи, ментальність, етнічний темперамент та етнічний характер, етнічна свідомість та самосвідомість, етнічні установки та стереотипи, етноцентризм, вербальний та невербальний типи спілкування, жести і міміка, етнічна і національна ідентичність, культурні і політичні маркери.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Гачев Г. Национальные образы мира. – М.: Советский писатель, 1988.

Давыдов В. Цивилизационные качества региона // Латинская Америка. – 2007. – №4. – С.4-16.

Ермеев Д. Женщина и ислам: Взгляд этнографа // Азия и Африка сегодня. – 1989. - №1. – С.51-55; №2. – С.58-62.

Етнічні та етнографічні групи, національний менталітет та само ідентифікація // Народна творчість і етнографія. – 2006. – №4. – С.55-73.

Иорданский В. Тропическая Африка: архаичное сознание и структура его коллективных представлений // Народы Азии и Африки. – 1980. – №2. – С.64-82.

Исмагилова Р. Этнические стереотипы и проблемы национальной интеграции в Тропической Африке // Народы Азии и Африки. – 1987. – №4. – С.37-46.

Кабо В. Модель мира у охотников и собирателей аборигенов Австралии // Природа. – 1988. – №3. – С.26-31.

Корочанцев В. Как мне выразить любовь свою... (традиции, обычаи, нравы африканцев) // Азия и Африка. – 2000. – №2. – С.74-78.

Крижанівський О. Звичаї, обряди та розваги у стародавніх Індії та Китаї // Історія в школах України. – 2007. – №3. – С.51-54.

Кузнецов А. Особенности этнической самоидентификации в странах Юго-Восточной Азии // Расы и народы. – 1979. – Вып.9. – С.186-206.

Мельникова Е. Национальный характер и менталитет // Мельникова Е. Культура и традиции народов мира (этнопсихологический аспект). – М., 2006. – С.7-20.

Мосейко А. Менталитет африканцев: архаика и современность // Азия и Африка сегодня. – 1997. – №11. – С.62-65.

Пучков П. Этническая ситуация в Океании. – М.: Наука, 1983.

Социальная организация народов Азии и Африки. – М.: Наука, 1975.

Стражний О. Менталітет сучасної Європи // Стражний О. Український менталітет: Ілюзії. Міфи. Реальність. – К., 2008. – С.271-280.

Этика и этикет народов Востока: (Этнографический очерк) // Азия и Африка сегодня. – 1988. – №6. – С.56-59.

Этнические процессы в странах Южной Америки. – М.: Наука, 1981.

Семинарське заняття №6

ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ (2 ГОДИНИ)

1. Етнічні контакти та їх результати. Групи факторів, що визначають характер етнічних контактів.
2. Варіативність і типологізація етнічних контактів
3. Специфіка етнічних конфліктів та їхні причини.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Етнічні контакти, етнічні почуття, етнічні інтереси, політизація етнічності, етнічні процеси, етнічні конфлікти, етнополітика, етнополітичні, етнокультурні й етносоціальні конфлікти, етнічне примирення, етнічні авто- і гетеростереотипи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Ермеев Д. Анатомия этнических конфликтов: К типологии этнических ситуаций в Азии и Африке // Азия и Африка сегодня. – 1981. – №6. – С.12-16.

Этнические процессы в странах Южной Америки. – М.: Наука, 1981.

Євтух В. Міжетнічний конфлікт у контексті розвитку поліетнічних країн // Євтух В. Етносу спільні процеси в Україні: можливості наукових інтерпретацій. – К.: Стилос, 2004. – С.34-59.

Лобджанидзе А. Этнические конфликты в современном мире // Лобджанидзе А., Горохов С., Заяц Д. Этногеография и география религий. – М., 2005. – С.120-150.

Малькова В. Современные этнические СМИ как инструмент консолидации этнических сообществ // Этнографическое обозрение. – 2009. – №1. – С.139-154.

Сысоев Е. Толерантность этнически неоднородного сельского населения и типология ее носителей // Социс. – 2006. – №3. – С.71-78.

Семинарське заняття №7

ЕТНІЧНА КУЛЬТУРА (4 ГОДИНИ)

1. Інтерпретація поняття. Основні етапи і характер формування етнічної культури.
2. Сутність традиційної й архаїчної культури. Специфіка традиційного і архаїчного сприйняття і мислення
3. Звичаї та ритуали в традиційній культурі, їх значення і сутність.

ВИЗНАЧИТИ ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Культура, етнічна культура, традиційна культура, архаїчна культура, традиційне сприйняття і мислення, архаїчне сприйняття і мислення, етнічні звичаї, етнічні ритуали, календарна обрядовість, етнічна символіка, етнокультурна спадщина.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Арутюнов С. Процессы и закономерности вхождения инноваций в культуру этноса // Советская этнография. – 1982. – №1. – С.8-21.

Белецкая Н.Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. – М., 1978.

Брак у народов Западной и Южной Европы. – М., 1989.

Брак у народов Северной и Северо-Западной Европы. – М., 1986.

Брак у народов Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1988.

Гиренко Н. Восточноафриканские культуры в процессе формационных изменений (XIX – XX вв.) // Советская этнография. – 1984. – №2. – С.38-50.

Этнография восточных славян. – Москва, 1996.

Этнознаковые функции культуры. – М., 1991.

Замятин Д. Образ наследия в культуре: методологические подходы к изучению понятия наследия // Этнографическое обозрение. – 2008. – №6. – С.121-131.

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы исторические корни и развитие обычаев. – М., 1983

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Конец XIX–начало XX в.: весенние праздники. – М., 1977

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: зимние праздники. – М., 1974

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: летне-осенние праздники. – М., 1978

Календарные обычаи и обряды в странах Восточной Азии: годовой цикл. – Москва, 1989.

Кузнецова А. Современные буддисты о себе и мире: (этнография религии) // Этнографическое обозрение. – 2009. – №1. – С.38-53.

Материальная культура компактных этнических групп на Украине: жилище. – М., 1979.

Материальная культура. Свод этнографических понятий и терминов. – М., 1989. – Вып.2.

Мыльников А. Народная культура и генезис национального самосознания // Советская этнография. – 1981. – №6. – С.3-13.

Павловская А. Традиции питания и национальная культура // Вестник МГУ: лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – №2. – С.41-58.

Сюнсукэ О. Порівняльні дослідження японської культури // Народна творчість і етнографія. – 2009. – №1. – С.8-13.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів з наукових публікацій по важливих проблемах даної навчальної дисципліни.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді та написання реферату та його усного захисту.

Питання для поглибленого вивчення курсу

1. Особливості організації етнологічної науки в різних країнах в XIX – XX ст. Етнологічні та антропологічні товариства і асоціації.
2. Теорії етнокультурної взаємодії.
3. Концепції етнічної інтеграції та дезінтеграції.
4. Сучасний розвиток етнологічних ідей в США, Великобританії, Франції та Німеччині.
5. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Азії.
6. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Європи.
7. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Африки.
8. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Америки.

9. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Австралії і Океанії.
10. Теорії етносу.
11. Теорії нації.
12. Етнічність.
13. Сутність етнічного ренесансу.
14. Етнічний образ. Норми і стандарти поведінки в суспільстві.
15. Явище етноцентризму. Націоналістичні настрої.
16. Етнодемографічні процеси.
17. Етноміграційні процеси.
18. Міжетнічна інтеграція.
19. Етнічні контакти і взаємодії.
20. Варіативність і типологізація етнічних контактів.
21. Етнічні контакти та їх результати. Групи факторів, що визначають характер етнічних контактів.

Тематика рефератів, домашніх та мультимедійних проектів, індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ).

1. Етапи становлення етнології
2. Загальнонаукові, логічні і спеціальні методи етнології
3. Наукові етнологічні школи: спільне і відмінне
4. Розвиток етнології у країнах Європи та Америки
5. Історико-етнографічне районування світу
6. Пасіонарна концепція етносу Л. Гумільова
7. Ранньомодерні і модерні нації
8. Етнічна асиміляція та етнічна сепарація
9. Аккультурація та її основні елементи
10. Етнічна ситуація у країнах Європи
11. Порівняльна характеристика етнічного темпераменту етнічних спільнот світу
12. Фази протікання етнічного конфлікту
13. Динаміка етнополітичного конфлікту
14. Традиція і нововведення
15. Конфесійна приналежність як чинник самоідентифікації

Методичні рекомендації щодо підготовки реферативної роботи об'ємом 12 сторінок включають в себе застосування відповідної методології.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми та перспективність її дослідження;
- Визначити основні параметри викладу матеріалу;
- Навести історичний ілюстративний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу;
- Висновок;
- Список використаної літератури.

Захист проектів та ІНДЗ відбувається за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань.

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ.

Питання до контрольної роботи №1

1. Становлення етнології як самостійної галузі знань.
2. Інтерпретація етнології в сучасній соціогуманітарній науці.
3. Предмет, об'єкт і завдання етнології.
4. Функції етнології.
5. Джерела вивчення етнології.
6. Зв'язок етнології з іншими науками.
7. Загальні та логічні методи.
8. Спеціальні методи.
9. Методологія етнологічного дослідження.
10. Особливості організації етнологічної науки в різних країнах в XIX – XX ст. Етнологічні та антропологічні товариства і асоціації.
11. Зародження етнографічних знань в епоху античності та середньовіччя.
12. Етнографічні знання в епоху Просвітництва.
13. Розробка національної ідеї німецькими мислителями кінця XVIII – першої третини XIX ст.

Питання до контрольної роботи №2

1. Еволюціонізм (Е. Тайлор, Г. Спенсер, А. Бастіан, Л. Г. Морган).
2. Диффузіонізм (Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Ф. Гребнер).
3. Французька соціологічна школа (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль).
4. Функціоналізм (Б. Маліновський, А. Редкліфф-Браун).
5. Американська школа історичної етнології (Ф. Боас, А. Кребер).
6. Етнопсихологічна школа (З. Фройд, А. Кардінер, Р. Бенедікт, М. Мід).
7. Структуралізм (А. Редкліфф-Браун, Е. Еванс-Прітчард, К. Леві-Строс).
8. Неоєволюціонізм (Л. Уайт, Д. Стюард, М. Харріс).

9. Культурний релятивізм.
10. Теорії етнокультурної взаємодії.
11. Концепції етнічної інтеграції та дезінтеграції.
12. Сучасний розвиток етнологічних ідей в США, Великобританії, Франції та Німеччині.

Питання до контрольної роботи №3 (Колоквіум)

1. Критерії класифікації етносів.
2. Принципи етнічної класифікації.
3. Географічна класифікація та її роль у вивченні етносів світу.
4. Антропологічна класифікація: основні критерії.
5. Регіональна (континентальна) специфіка антропологічної структури населення планети.
6. Великі, перехідні та змішані раси.
7. Господарсько-культурна класифікація етносів.
8. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Азії.
9. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Європи.
10. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Африки.
11. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Америки.
12. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Австралії і Океанії.
13. Етноконфесійна класифікація етносів.
14. Етноконфесійна структура населення планети.
15. Етнолігвістична класифікація.
16. Регіональна (континентальна) специфіка етнолінгвістичної структури населення Латинської Америки, Африки, Азії, Європи та Океанії.

Питання до контрольної роботи №4

1. Етнос. Інтерпретація поняття.
2. Структура етносу.
3. Теорія етносу у викладі С.Широкогорова.
4. Пасіонарна теорія етносу Л.Гумільова.
5. Дуалістична теорія етносу – етнікосу Ю.Бромлея.
6. Інформаційна теорія етносу В.Чебоксарова.
7. Примордіалістська трактування торії етносу.
8. Конструктивістська версія теорії етносу.
9. Теорія етносу у викладі інструменталістів.
10. Нація. Інтерпретація поняття.
11. Теорії нації.
12. Типологізація націй.
13. Сутність понять етнічна група, національна меншина, етнографічна група.

Питання до контрольної роботи №5

1. Етнічність. Інтерпретація поняття.
2. Фактори, що впливають на формування етнічності. Елементи і зміст етнічності.
3. Школи етнічності.
4. Етнопсихологія як етнологічна дисципліна.
5. Статичні і динамічні характеристики психології етносу.
6. Етнопсихологія росіян, німців, англійців, французів, американців, фінів.
7. Етнопсихологічні особливості спілкування.
8. Інтерпретація поняття «етнічна культура». Основні етапи і характер формування етнічної культури.
9. Культура та її етнічні функції.
10. Сутність традиційної й архаїчної культури. Специфіка традиційного і архаїчного сприйняття і мислення.
11. Основні риси традиційної культури, її типи і властивості.
12. Звичай та ритуали в традиційній культурі, їх значення і сутність.

Питання до контрольної роботи №6

1. Сутність процесів етнічного розмежування та згуртування.
2. Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність і типологія.
3. Теорії, основні типи, форми етнооб'єднувачих процесів.
4. Етнодемографічні процеси.
5. Етноміграційні процеси.
6. Етнічна консолідація.
7. Етнічна міксація.
8. Етнічна асиміляція.
9. Міжетнічна інтеграція.
10. Етнічні контакти і взаємодії.
11. Сучасні етнічні процеси в Америці.
12. Сучасні етнічні процеси в Африці.
13. Сучасні етнічні процеси в Азії.
14. Сучасні етнічні процеси в Європі.
15. Специфіка етнічних конфліктів та їхні причини.
16. Динаміка і типологія етнічних конфліктів.
17. Форми і стадії врегулювання етнічних конфліктів.
18. Етнополітичні конфлікти, типологізація, динаміка.
19. Стадії і форми врегулювання етнополітичних конфліктів

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ЕТНОЛОГІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 032 "ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ"

1. Становлення етнології як самостійної галузі знань.
2. Інтерпретація етнології в сучасній соціогуманітарній науці.
3. Предмет, об'єкт і завдання етнології.
4. Функції етнології.
5. Джерела вивчення етнології.
6. Зв'язок етнології з іншими науками.
7. Загальні та логічні методи.
8. Спеціальні методи.
9. Методологія етнологічного дослідження.
10. Особливості організації етнологічної науки в різних країнах в ХІХ – ХХ ст. Етнологічні та антропологічні товариства і асоціації.
11. Зародження етнографічних знань в епоху античності та середньовіччя.
12. Етнографічні знання в епоху Просвітництва.
13. Розробка національної ідеї німецькими мислителями кінця ХVІІІ – першої третини ХІХ ст.
14. Еволюціонізм (Е. Тайлор, Г. Спенсер, А. Бастіан, Л. Г. Морган).
15. Диффузіонізм (Ф. Ратцель, Л. Фробеніус, Ф. Гребнер).
16. Французька соціологічна школа (Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль).
17. Функціоналізм (Б. Маліновський, А. Редкліфф-Браун).
18. Американська школа історичної етнології (Ф. Боас, А. Кребер).
19. Етнопсихологічна школа (З. Фройд, А. Кардінер, Р. Бенедікт, М. Мід).
20. Структуралізм (А. Редкліфф-Браун, Е. Еванс-Прітчард, К. Леві-Строс).
21. Неоєволюціонізм (Л. Уайт, Д. Стюард, М. Харріс).
22. Культурний релятивізм.

23. Теорії етнокультурної взаємодії.
24. Концепції етнічної інтеграції та дезінтеграції.
25. Сучасний розвиток етнологічних ідей в США, Великобританії, Франції та Німеччині.
26. Критерії класифікації етносів.
27. Принципи і критерії етнічної класифікації.
28. Географічна класифікація та її роль у вивченні етносів світу.
29. Антропологічна класифікація: основні критерії.
30. Регіональна (континентальна) специфіка антропологічної структури населення планети.
31. Великі, перехідні та змішані раси.
32. Господарсько-культурна класифікація етносів.
33. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Азії.
34. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Європи.
35. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Африки.
36. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Америки.
37. Господарсько-культурна характеристика провінцій та областей Австралії і Океанії.
38. Етноконфесійна класифікація етносів.
39. Етноконфесійна структура населення планети.
40. Етнолігвістична класифікація.
41. Регіональна (континентальна) специфіка етнолінгвістичної структури населення Латинської Америки, Африки, Азії, Європи та Океанії.
42. Етнос. Інтерпретація поняття.
43. Структура етносу.
44. Теорія етносу у викладі С.Широкогорова, Л.Гумільова, Ю.Бромля, В.Чебоксарова.
45. Теорія етносу у викладі примордіалістів, конструктивістів, інструменталістів.

46. Інтерпретація поняття «нація».
47. Теорії нації.
48. Типологізація націй.
49. Етнічність. Інтерпретація поняття.
50. Фактори, що впливають на формування етнічності.
51. Елементи і зміст етнічності. Школи етнічності.
52. Етнопсихологія як етнологічна дисципліна.
53. Статичні характеристики психології етносу.
54. Динамічні характеристики психології етносу.
55. Етнопсихологія росіян, німців, англійців, французів, американців, фінів.
56. Етнопсихологічні особливості спілкування.
57. Сутність етнічного ренесансу.
58. Етнічна ментальність. Національний характер. Національне почуття.
59. Етнічна свідомість і самосвідомість.
60. Етнічна і національна ідентичність, її типи.
61. Етнічні стереотипи та етнічні установки.
62. Фактори формування і типи етнічних стереотипів.
63. Етнічний образ. Норми і стандарти поведінки в суспільстві.
64. Явище етноцентризму. Націоналістичні настрої.
65. Сутність процесів етнічного розмежування та згуртування.
66. Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність і типологія.
67. Теорії, основні типи, форми етнооб'єднувачих процесів.
68. Етнодемографічні процеси.
69. Етноміграційні процеси.
70. Етнічна консолідація.
71. Етнічна міксація.
72. Етнічна асиміляція.
73. Міжетнічна інтеграція.
74. Етнічні контакти і взаємодії.
75. Сучасні етнічні процеси в Америці.
76. Сучасні етнічні процеси в Африці.

77. Сучасні етнічні процеси в Азії.
78. Сучасні етнічні процеси в Європі.
79. Інтерпретація поняття «етнічна культура». Основні етапи і характер формування етнічної культури.
80. Культура та її етнічні функції.
81. Сутність традиційної й архаїчної культури. Специфіка традиційного і архаїчного сприйняття і мислення.
82. Основні риси традиційної культури, її типи і властивості.
83. Звичаї та ритуали в традиційній культурі, їх значення і сутність.
84. "Душа народу". Традиційно-побутова культура. Професійна культура.
85. Етнічні контакти та їх результати. Групи факторів, що визначають характер етнічних контактів.
86. Варіативність і типологізація етнічних контактів.
87. Специфіка етнічних конфліктів та їхні причини.
88. Динаміка і типологія етнічних конфліктів.
89. Форми і стадії врегулювання етнічних конфліктів.
90. Етнополітичні конфлікти, типологізація, динаміка.
91. Стадії і форми врегулювання етнополітичних конфліктів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль	Контрольна робота	Колоквіум	Самостійна робота (наукове есе, реферат)	Всього
40 балів	20 балів	20 балів	20 балів	100 балів

Розрахунок максимальної підсумкової оцінки з навчальної дисципліни здійснюється згідно кредитно-модульної системи. Максимальна кількість балів, яку можуть одержати студенти під час виконання різних видів робіт до заліку.

Підсумковий бал з навчальної дисципліни складається з підсумкового семестрового балу. Упродовж семестру студент отримує бали за різні види робіт, які сумуються в підсумкові семестрові бали.

Підсумковий семестровий бал складається з суми балів, отриманих студентом денної форми навчання за свою навчальну діяльність протягом семестру і дорівнює сумі за семінарські (практичні) заняття (максимально 40 балів), балу за контрольну роботу (20 балів), балу за колоквіум (20 балів) і балу за індивідуальну роботу (20 балів) та в сукупності може складати максимального 100 балів.

ПРИНЦИПИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ІЗ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставляння балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи;
- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних **формах**:

- детальний усний аналіз поставлених питань;
- вибіркове усне опитування «з місця»;
- дискусійне обговорення питань;
- індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних запитань чи завдань;

- фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв;

- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Оцінка «п'ять» ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у письмовій роботі не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями сучасної наукової етнологічної літератури, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає етнологічну термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно.площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміти розбивати історичну інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру).

Оцінка «чотири» ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмовій роботі є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями сучасної етнології, її науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно.площинними

зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; будує аргументацію на основі 2-3 доказів, може рецензувати відповіді ровесників. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Оцінка «три» ставиться, якщо у студента(ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50%), елементарні уміння і навички; не здатен (на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і спрощена, у письмовій роботі є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з концептуальними досягненнями етнології та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, а просто перераховує. Відносно знає термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. До кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати, рецензії відповідей ровесників поверхові. Вміє організовувати пошук історичних джерел, але не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Оцінка «два» ставиться, якщо у студента(ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; відповідь не змістовна і не доречна, у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не ознайомлений(а) з досягненнями етнології та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. **Практично не знає** історичну термінологію (до 25%), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25%), не володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен (на) оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація, самооцінка і оцінка інших. Не вміє організовувати пошук джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки при заліку. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни. Такий студент має змогу скласти залік за талоном № 2, але для цього він повинен виконати передбачене кафедрою завдання.

Контрольна робота передбачає формулювання 5 завдань: 4 теоретичних і 1 на знання термінології.